

Toisen elämästä kirjoittamisen vaikeus

Mitä kirjeet, päiväkirjat ja valokuvat yhdessä
luettuina kertovat (ja mitä ne eivät kerro)

Katja Hyry

Tiedätkö lida, olen yrittänyt etsiä käsiini elämästäsi kaiken mahdollisen. Olen etsinyt sinua vuosikymmenten takaa – arkistoista, valokuvista, dokumenteista ja maisemista. En ole kuitenkaan ajatellut, että olisin kirjoittamassa elämäkertaasi. Olenko kuitenkin kirjoittanut sitä?

Elämäkerta?

Maarit Leskelä-Kärki toteaa teoksessaan *Toisten elämät, Kirjoituksia elämäkerroista*, että elämäkerta on tapa muistaa ja tapa tutkia elämää. Leskelä-Kärki määrittelee elämäkerran (biografia) jonkun toisen kirjoittamaksi elämäntarinaksi jonkun toisen elämästä (2017, 9). Elämä-

kerta on tapa katsoa ihmistä, mutta se on myös katse. Toisen elämästä kirjoittaminen kertoo siitä, miten katsomme häntä, minkälaisena näemme hänet (Leskelä-Kärki 2017, 15).

Mutta jos elämäkerta on katsomisen tapa, siis katse – *miten* se katsomisen tapa kirjoitetaan sisään elämäkertaan? Miten kirjoitetaan siten, että ker-

rotaan enemmän kohteesta kuin kirjoittajasta – vaikka kirjoittajastakin on jotakin kirjoitettava, onhan kyseessä katse, ja katseeseen sisältyy myös katsoja, ei vain katsottava?

Muistatko Aino Kallaksen? Tyttäresi Annikki oli hänen kanssaan kirjeenvaihdossa. Ja kun Aino Kallas oli Tukholmassa, toimitti Annikki puolisonsa

Kullervon viemään ruusuja Ainolle. (Minä yritin löytää Aino Kallaksen Tukholman-päiväkirjasta merkintää ruusuja tuoneesta miehestä, mutta en löytänyt.)

Kun Aino Kallas kirjoitti elämäkertaa Lydia Koidulasta, hän yhdisti oman kohtalonsa tämän 1800-luvulla eläneen virolaisen runoilijan kohtaloon: ”Niinä vuosina, jolloin kirjoitin Koidulan, tunsin kuin käden kurkullani, taistelin henkistä kuihtumista vastaan, kirjoitin kuin itsestäni. Hän sortui, minä vapauduin.” (Aino Kallaksen kirjeestä sisarelleen Aune Krohnille. Leskelä-Kärki 2017, 129).

Kun kirjailija kirjoittaa toisen kirjailijan elämäkertaa, faktasta voi syntyä fiktiota. Puhuuko kirjailija silloin itsensä toisen kautta ja käyttää häntä äänitorvenaan tärkeiksi pitämilleen asioille? Kirjailija voi ehkä tehdä näin, onhan hän kirjailija, mutta entä tutkija sitten? Miten tutkija voi pitäytyä lähteisiin perustuvissa tosiseikoissa – ja kirjoittaa elämäkerran sisään oman katseensa, eksymättä kokonaan omaan mielikuviutukseensa?

Aino Kallasta ja Krohnin sisarusasia tutkinut Leskelä-Kärki muistuttaa, että ajatus siitä, että voisimme antaa äänen menneisyyden ihmisille tai tavoittaa heidät sellaisina kuin he olivat, on lähtökohtaisesti mahdoton (2017, 163).¹ Niin on, tietysti.

Kirjoittaessani sinusta, Iida, minulla ei ollut yhtään kertomusta. Ei yhtään haastattelua, ei edes pientä näytettä äänestäsi. En tiedä, miten olisit puhunut, mitä olisit halunnut kertoa minulle – vai olisitko halunnut kertoa mitään. On ollut vain palasia, tekstejä ja kuvia – kuin pieniä sirpaleita, joita olen koonnut lattialla. Olen saanut niistä syntymään mosaiikin, se on kyllä minun. Monta kertaa olen hajottanut sen, aloittanut taas alusta.

Olen yrittänyt muistaa, että sinä katsoisit itseään toisin, Iida, ja kuka tahansa muu. Minulla on oma näkökulmani. Tämä lähtökohta minun pitää hyväksyä. Lukiessani ja kirjoittaessani olen kulkenut etäältä lähelle, aloittanut taas alusta.²

Miksi olen halunnut tutkia sinua, Iida? Oikeasti, sisimmässäni, olen halunnut tietää, miten sinä selviydyit. Miten loit ja ylläpidit kotiasi, kuin et voinut olla kotona? Miten selviydyit sairastumisesta ja miten kuljit kohti lähestyvää kuolemaa? Miten kirjoitit itseäsi läheistesi elämään?

Mutta kyllä minua on kannatellut myös tieteellinen motiivi. Aikaisemmissa tutkimuksissani olen tutkinut Karjalan pakolaisten *elämänhistoriallista kerontaa* – siis sitä, mitä ihmiset itse haluavat kertoa omista vaiheistaan.³ Nyt minua on kiinnostanut se, mitä dokumentit, siis arkistoon jääneet jäljet kertovat ihmisestä. Minkälainen mosaiikki niistä syntyy?

Jossakin tieteellisen ja henkilökohtaisen motiivin välissä on ollut kokemus akateemisesta kriisistä, josta kirjoitin artikkelissa *Kun tutkimusmatkan suunta muuttuu* (Hyry 2015). Olin tutkinut toisen elämän käännekohtia liki kaksikymmentä vuotta, kun sairastuin syöpään ja jouduin itse keskelle käännekohtaa, ja kaikki olikin ajateltava uudella tavalla: ”Sairastumis- ja pakokertomuksilla on tiettyjä yhtäläisyyksiä. Tärkein niistä on se, että sekä sairastunut että pakoon lähtenyt joutuu muiden armoille ja menettää ainakin osan elämänsä hallinnasta. Kertomukset näistä käännteistä ovat merkittäviä, koska juuri niiden kautta voi etsiä subjektiivista kokemusta.” (Hyry 2015, 257.)

Artikkelini viimeisessä kappaleessa kysyin: ”Mitä tahansa käännteitä tutkittaessa on hyvä kysyä, kenen ääntä kuuntelemme. Kenellä on asiantuntijan ääni ja valta?” (Hyry 2015, 528).⁴

Olenko etsinyt sinun sairastumiskokemustasi, Iida?⁵

Minulla ei ole ollut sinun kertomustasi. Mitä minulla on ollut? Kenen ääntä olen kuunnellut? Ja mitä olen luullut kuulevani?

Sinulta ei ole jäänyt yhtään päiväkirjaa, vain yksi päiväkirjamerkintä. Olen voinut lukea kirjoitustasi vain kirjeistä.

Mutta kirjeet eivät kerro vain sinusta, vaan myös niistä ihmisistä, joille kirjoitit. Siitä, mitä teidän välillänne oli. Myös valokuviiin asetutaan yhdessä jonkun kanssa, jossain tilanteessa. Sitten kuvat asetetaan esille, johonkin yhteyteen, katsottaviksi.

Lukiessani kirjeitä ja katsoessani valokuvia olen nähnyt sinut ihmisten joukossa: äitinä, puolisona, opettajana, ystävänä. Sekä yhdessä toisten kanssa, että yksin. Usein kirjoitit kirjeitä ollessasi yksin, matkalla yhdestä paikasta toiseen. Sinulla oli sekä yhteistä että omaa aikaa. Valtaosa kirjeistä ja valokuvista on vuosilta, jolloin vanhimmat lapsesi olivat aikuistumassa ja pienimmät vielä lapsia. Olit 40-vuotias.⁶ Sairausta teki levon välttämättömäksi ja näihin lepojaksoihin syntyi omaa aikaa, poissa kodin velvollisuuksista ja monista rooleista.

Näistä sirpaleista olen yrittänyt rakentaa jotakin. Jotain, johon olisin valmis tyytymään. Olen yrittänyt luottaa omaan katseeseen, kirjoittaa sen kertomukseen juuri sopivalla tavalla. Halunnut olla vähän varjossa, vaikka roolini on ollut iso.

Miksi tämä on ollut niin vaikeaa? Olinhan minä silloinkin mukana, kun kuuntelin pakolaisten elämänhistoriallista kerrontaa. Hehän kertoivat juuri minulle, ilman minua ja kysymyksiäni sitä aineistoa ei olisi syntynyt. Mutta se

oli kuitenkin helpompaa. Hehän näkivät minut ja päättivät itse, mitä halusivat kertoa. Nyt valinnat olivat yksin minun. Et hän sinä tiennyt, että kirjeet säilyvät ja päätyvät arkistoon.

Entä jos unohtaisin kuvitelmat elämäkerrasta kokonaan, ja kertoisin tehneeni mikrohistoriallista tutkimusta. Mikrohistorian tekijä käy dialogia lähteidensä kanssa, hän pyrkii unohtamaan teoreettiset ennako-oletukset. Hän hyväksyy lähteiden ominaisuuteen ja pyrkii käyttämään sitä hyväksi. Hän etsii pieniä, näennäisen vähäpätöisiä viiteitä ja etenee niiden perusteella. Mikrohistoriallisen lähestymistavan mukaan jokaista tutkimuskohdetta pitäisi lähestyä sen omin ehdoin (Elomaa 2001, 61–64, 72).⁷ Näinhän minäkin olen tehnyt?

Mieluiten sanoisin olleeni löytöretkellä, käyttäneeni niitä työskentelytapoja, joiden käyttöön minut on kulttuurintutkijana koulutettu. Keinot olivat tutkijan keinoja, tulkitusjanaan olen kulkenut läheltä etäälle ja takaisin. Välillä tutkitun ja tutkijan hahmot ovat sulautuneet yhdeksi. Siitä pyristelin taas etäälle, kierteilin hiljaista saartani kaukaa. Yritin nähdä sen muiden saarten joukossa, osana sitä maailmaa, jota kuvasin. Osana sitä maailmaa, jota muut tutkijat ovat kuvanneet. Sitten taas havahduin: kenen elämästä oikein kirjoitan?

lida Liakan elämä

Sinä synnyit 1885 Karungissa.⁸ Lähdit Helsinkiin opiskelemaan kiertokoulunopettajaksi vuonna 1902. Valmistuttuasi 1903 toimit kiertokoulunopettajana Pellossa, Karungissa ja Rovaniemellä.

Avioiduit 1909 kansakoulunopettaja Aukusti Liakan kanssa. Perheeseen syntyi kahdeksan lasta. 1920-luvun alussa muutitte Kemin Paatioon opettajiksi. Kasvosi löytyvät edelleen Tyrnävän kirkon alttaritaulusta. Taiteilija T. G. Tuhkanen kutsui sinut Neitsyt Marian malliksi maalatessaan alttarimaalausta ”Paimenten kumarrus”.

Sairastelit pitkään, vietit kesäisin jaksoja lepokodeissa ja kylpylöissä. 1930 poikasi Osmo sairastui tuberkuloosiin ja vietiin Muurolan parantolaan. Silloin olit Kuopion kylpylässä lepäämässä ystäväsi kanssa. Marraskuussa 1930 menit hoidettavaksi Oulun lääninsairaalaan. Sieltä sinut lähetettiin Helsinkiin kirurgiseen sairaalaan saamaan röntgenhoitoa. Junamatkalla kirjoitit kirjeitä lapsille ja ystäville. Helsingissäkin hoidosta ei ollut apua. Palasit kotiin joulukuussa ja menehdyit munuaistuberkuloosiin 9.2.1931.

Lapsesi Kaino, Aino, Annikki, Onni ja Marjatta valmistuivat ylioppilaiksi ja jatkoivat opintojaan. Onni, luutnantti, menehtyi talvisodassa. Olavi valmistui

rakennusmestariksi. Osmo kuoli tuberkuloosiin 1932.

Kirjeet ja valokuvat jäivät talteen, koska tyttäresi Annikki järjesti, säilytti ja luovutti perhe- ja sukuhistoriaan liittyvän arkistonsa Oulun maakunta-arkistoon. Hänen arkistonsa on Oulun maakunta-arkiston suurin naisen luovuttama arkisto. Sen laajuus on 4,5 hyllymetriä. Valtaosa naisten luovuttamista arkistoista Oulun maakunta-arkistossa on hyvin pieniä: 85% niistä on alle 10 cm laajuisia. Suurin arkistoon luovutettu arkisto taas on 44,4 hyllymetriä.⁹

Kaikkiaan aineistoon kuuluu nelisenkymmentä kirjettä vuosilta 1926–1932.¹⁰ Kirjeaineistoa ei olisi syntynyt ilman tuberkuloosia. Kirjeitä lähetettiin parantoloista ja sairaaloista kotiin ja takaisin.

Kirjeiden lisäksi aineistoon kuuluu valokuvia: yksilökuvia, perhekuvia, luokkakuvia ja rituaalikuvia.¹¹ Osassa niistä on kohtuullisen tarkat viitetiedot, mutta esim. kuvaajasta löytyy tieto vain harvoin.¹² Lisäksi on joitakin päiväkirjoja: vain yksi päiväkirjamerkintäsi sekä tyttäresi Annikin nuoruuden päiväkirjoja.

Iida, se kaikki sinusta jäi, ja tavallaan se on paljon, mutta kuitenkin niin vähän. On aivan erilaista tehdä tutkimusta kertomusten pohjalta, niitä tutkien – kuin ilman niitä. Oikeastaan kaikki on toisin.

Mikä kaikki?

En ole voinut kysyä lupaa sinulta, Iida. Et ole myöskään kertonut elämäsi, vaan minä olen kertonut sen. Kertomusten sijaan minulla on ollut kaikkea muuta, kuten kirjeitä, valokuvia, päiväkirjamerkintöjä, sanomalehtileikkeitä ja sukulaisten hajanaisia muistoja. Jokaisella niistä on oma tarinansa, mutta kenen tarina se on? Suurin ja ratkaisevin ero on näkökulma. Kenen tarinaa olen kertonut ja – kenen luvalla?

Alkuun se vaikutti yksinkertaiselta. Kaikki, mikä sinusta on jäänyt, oli valmiina, eikä se enää muutu. Minun ei tarvitse edesauttaa sen syntymistä, se on olemassa. Minun ei tarvitse miettiä omaa vaikutustani aineiston syntyyn tai luonteeseen.

Sitten etsiydin puheisiin jälkeläisesi kanssa ja kyselin heidän vaikutelmiaan. Huomasin, ettei suku olekaan vain suku, vaan koostuu lukuisista perillisten yhteisöistä, joilla jokaisella on oma näkökulmansa tapahtuneeseen, omat moneen kertaan kerrotut tarinat.¹³ Suku ei olekaan yksi vaan monta, monia, lukemattomia.

Kirjoittamisen etiikka

Sinun perintösi ei ole yksinkertainen, Iida. Mutta siitä Sinä et tiedä mitään, ne asiat tapahtuivat Sinun jälkeesi. Olen ta-

vannut lapsistasi neljä, tyttäresi Kainon, Aion, Annikin ja Marjatan. He kaikki olivat naimisissa pappien kanssa. Teologisessa tiedekunnassa oli sanonta: ”Mistä papit nyt vaimon löytää, kun Liakalta tytöt loppuu”.

Synnyit Karungissa, joka oli lestadiolaisen alkuherätyksen aluetta. 1900-luvulla liike jakautui monta kertaa, ja sinun tyttäresi puolisoineen kuuluivat elämänsä aikana kaikkiaan kolmeen lestadiolaisuuden suuntaukseen: uusheräykseen, vanhoillisuuteen ja nk. pappislinjaan.

Se tarkoitti sitä, että näkymättömät rajat kulkivat ihmisten välillä ja niiden oleminen osoitettiin eri tavoin: siinä, missä käytiin seuroissa, keiden kanssa seurusteltiin ja miten tervehdittiin. Tämäkin teki sinun elämäsi tutkimisen mutkikkaaksi, sillä jälkeläisesi ovat edelleen eri mieltä esimerkiksi siitä, missä oli sinun hengellinen kotisi, mistä sait voimasi.

Kirjoittaessani huomasin, että heillä on erilaisia käsityksiä monista muistakin asioista. Se on tehnyt tutkimisesta vaikeaa. Onkohan näin kaikissa perheissä?

Siksi päätin kirjoittaa lähteiden, ei perimätiedon, pohjalta. Halusin tehdä oikeutta sinulle Iida, ja niille ihmisille, joista kirjoitan. Sitten huomasin, etten vain kirjoita sinusta, vaan kirjoitan ja kerron *kanssasi*.¹⁴ Toisinaan näen kasvoissasi omat kasvoni ja tunnen tus-

kasi. Mutta – samalla tutkin kirjeitäsi käsittelemättömän kaukaa, yli 90 vuoden jälkeen. On lukemattomia mahdollisuuksia ymmärtää väärin, tulkita ohi, takerua epäolennaiseen, unohtaa tärkein.

Kirjailija, elämäkerturi ja kirjallisuuden tutkija Merete Mazzarella pohdii toisesta ihmisestä kirjoittamisen vaikeutta (1997, 31–32): ”Toisesta ihmisestä kirjoittaminen on aina jossakin mielessä hänen haltuun ottamistaan, hänen muuttamistaan kohteeksi, hänen kahlitsemistaan siihen kuvaan, jonka on itse rakentanut”.

Tutkijan asema on vastuullisempi kuin esseistin tai juhlapuhujan. Tutkimusetiikkaan kuuluu tutkijan vastuu tekemistään eettisistä valinnoista paitsi tiedeyhteisölle, myös tutkimuksen kohteelle (Hallamaa ym. 2006, 398). Mutta miten kannan vastuuni sinulle, tai muille perheen jäsenille? Onko minun otettava huomioon muita kuin sinut ja miten?

Tiedän jo, että kohtaamistilanteissa syntyvään elämänhistorialliseen kerrotaan kuuluu sellaisia sivulauseita, joita arkistoaineistosta on vaikeaa löytää. ”Kerron sinulle tämän, jos lupaat olla kertomatta sitä kenellekään”. ”Laita nauhuri kiinni, niin sanon”. Sellaisia sivulauseita olen kuullut myös kirjoittaesani sinusta ja niitä en voi kirjoittaa mi-hinkään.

Nyt huomaan, että monet niistä kertovat jotakin tärkeää naisen elämästä: sinun ja äitisi elämästä. Ne sivulauseet ovat olleet merkityksellisiä ja auttaneet minua näkemään sinut kokonaisena ihmisenä, mutta miten sen nähdyn voisi kirjoittaa paljastamatta sitä, minkä on luvannut pitää?

Onko eettisesti vaikeampaa kohdetta kuin elämäntarina, tai elämän kenties vaikeimmat vuodet? Vuodet, joihin kuuluu suuria menetyksiä, surua, pelkoa ja ikävää? Mahdollisuus tuottaa vahinkoa tarkoittamattaan on ilmeinen (Plummer 2007, 403; myös Syrjälä ym. 2006, 194). En ole halunnut tuottaa vahinkoa sinulle, mutta aina en ole tiennyt, miten suunnistaisin monien perillisten yhteisöissä.

Ketä kuunnella? Mihinkä katsoa? En ole voinut muuta, kuin katsoa lähteitäni: sitä, mitä on kirjoitettu ja kuvattu. Etsiä, yrittää löytää. Ja kuvata tämän tutkimusretkeni niin hyvin kuin osaan.

Laura Jetsu korostaa, ettei tutkimuseettisiin kysymyksiin ole olemassa normatiivisesti oikeita vastauksia. On vain jokaisessa tilanteessa erikseen tehtävä valinta (Jetsu 2001, 79–80). Tätä näkökulmaa korostaa myös opettajien kertomuksia tutkinut Leena Syrjälä tutkimusryhmänsä kanssa: hyvä lähtökohta tutkimusetiikalle on kultainen sääntö, jonka mukaan toisille pitäisi tehdä, kuten

toivoisi itselleen tehtävän (Syrjälä ym. 2006, 185, 196).

Kirjeet aineistona

Suurin osa elämästäsi kertovista lähteistä on kirjeitä. Kirjeet ovat minullekin tuttuja ja tärkeitä: lapsuus- ja nuoruusvuosien kirjeeni ovat edelleen tallessa isossa kirstussa kotimme eteisessä. Suuren osan niistä olen arkistoinut aakkosjärjestyksessä, lähettäjän mukaan.

Oli vavahduttavaa lukea kirjeitäsi, sitä ensimmäistä kertaa ei voi unohtaa. Avasin kansiot Oulun maakunta-arkiston arkistosalissa, minua pelotti. Kuka kirjeistä löytyisi, minkälainen ihminen?

Kirjeiden lukeminen ei tuntunut aivan luvattomalta, koska tyttäresi Annikki oli luovuttanut koko aineiston maakunta-arkistoon ja olimme saaneet hänen pojiltaan luvan kirjeiden lukemiseen. Mutta ei meillä ollut oikeaa lupaa muiden kuin hänen omien kirjeidensä lukemiseen.

Kirjeet ovat kirjallisia viestejä ihmiseltä ihmiselle. Kirjeitä tutkineet Ritva Hapuli ja Maarit Leskelä-Kärki korostavat kirjeiden sisään rakentuvaa maailmaa: kirjeet eivät vain toista jo valmista suhdetta, vaan myös luovat sitä. Juuri tämä edellyttää myöhemältä lukijalta erityisen paljon: niissä viitataan sekä puhuttuun että kirjeiden ulkopuoliseen

maailmaan (Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 271, 275–276).

Siitä puhutusta maailmasta en tiedä juuri mitään, kirjeiden ulkopuolisesta maailmasta vielä vähemmän. Siksi olen lukenut kirjeitäsi yhä uudelleen, asettanut niiden rinnalle valokuvia, kertomuksia, historiikirjoihin talletettua tietoa.

Kirjoittamalla voimme luoda identiteettiämme yhä uudelleen, näyttää millaisia olemme tai haluaisimme olla. Kirjeet ovat myös tapa turvata läsnäolo – onhan poissaolo niiden edellytys (Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 274). Tämä piirre toteutuu sinun perheesi kirjeissä erityisen hyvin. Ilman poissaoloa ei kirjeitä olisi – kirjoittamalla etsitte läsnäoloa, turvaa ja jatkuvuutta.

Kirjeen ominainen piirre on vastavuoroisuus ja se on kirjoitettu tietystä näkökulmasta, tietyssä tilanteessa ja tiettyä tarkoitusta varten. Näin se avaa kirjoitusajankohtaansa ja ympäristöönsä uniikin näkökulman. Kirje myös luetaan toisessa ajassa ja paikassa kuin se on kirjoitettu (Lahtinen ym. 2011, 12, 20–21). Kirjoittamis- ja lukemishetken välillä voi olla pitkä etäisyys. Onko se etäisyys kurottavissa umpeen?

Toissa kesänä kiertelimme Onnelisten saarilla Savonlinnassa puolisoni ja poikiemme kanssa, etsimässä jälkiä Olavin kylpylaitoksesta, jossa olit hoidettavana kesällä 1927. Saarilta löytyi Wanha Ka-

sino ja muutama huvila. Löytyi puita, joiden varjossa sinä ja ystäväsi ehkä kävelitte.

Retkellämme käsitin, että tulit Savonlinnaan tasan 90 vuotta sitten, myös kesäkuussa. Tulit junalla kaupunkiin ja otit ehkä ajurin saarille. Maisema oli aivan toisenlainen. Kuvaat kirjeissäsi maailmaa, jota ei ole. Olenko pystynyt kuvittelemaan sen, riittävässä määrin?

Kaisa Vehkalahti muistuttaa, että kirjeen suhde historialliseen aikaan ja paikkaan on sekä kiehtova että haastava: kirjeet on aina kirjoitettu tietyssä historiallisessa hetkessä ja tilanteessa ja se leimaa niiden sisältöä ja muotoa. Mutta vaikka ne muodostavat tuokiokuvia, niiden suhde aikaan ja paikkaan on välittävä: kirjeenvaihtosuhte muodostaa erityisen tilan, jossa syntyy erilaisia ilmaisen muotoja. Kirjeen kirjoittamista ohjaa joukko sosiaalisia käytäntöjä, joista osa on kirjeenvaihtosuhteen sisäisiä, osa laajemmin kulttuurisesti jaettuja. (Vehkalahti 2011, 233, 235.)

Hapuli ja Leskelä-Kärki (2010, 278) kuvaavat päiväkirjoja ja kirjeitä paikoiksi, joissa tunteet voivat tulla ilmaistuksi – mutta silti ne eivät kerro tunteista ja kokemuksista suoraan. Ne ovat erilaisia lajityyppisiä, mutta niiden sukulaisuus on ilmeinen (Vatka 2005, 69). Kirjeitäsi lukiessa huomaan, että kirjoitit eri tavoin lapsille, puolisolle ja ystäville. Kerroit ja jätit kertomatta erilaisia asioita.

Kun olit Savonlinnan kylpylässä kesällä 1927, ystäväystyit kahden naisen kanssa. Piditte yhteyttä kirjeitse ja tapasitte toisianne. Minulle ystäväsi kirjeet ovat olleet erityisen merkityksellisiä. Vaikka sinun kirjeitäsi heille ei ole löytynyt, kommentoivat ystäväsi kirjeissään myös sinun kuulumisiasi. Heille kerroit kokemuksistasi ja tunnoistasi, myös sellaisista, joista et kirjoittanut perheelle. Näistä kirjeistä huomaan, että sinulla oli ihmisiä, joille saatoit kertoa ainakin joi-takin sivulauseita – niille oli elämässäsi tila ja paikka.

Seija Jalagin on kirjoittanut Aili Havaksesta, suomalaista lähetystyöntekijästä, joka kirjoitti Palestiinasta säännöllisesti vanhemmilleen ja sisaruksilleen. Havaksen kirjeet kertovat, miten erilaisia suhteet perheenjäsenten kanssa olivat. Perhe, jonka kanssa elämme, on hauras ja haavoittuvainen, poliittisten jännitteiden, sairauksien, avioeron ja kuoleman uhkaama. Aili Havakselle tätä perhettä edustivat lähetyskeskuksen lapset ja aikuiset. Perhe, jonka myötä eletään, kuvataan ja tuotetaan tarinoimalla sekä muistelemalla yhteistä ja jaettua. Se tuottaa rituaalisen jatkumon, johon yksilö voi pysyvästi kiinnittyä. Kirjeissään Havas rakensi yhteyttä näiden perheiden välille kuvatessaan kotiperheelleen lastenkodin lapsia, näiden perhetaustoja ym.¹⁵

Voisiko myös sinun perhettäsi kuvata näin? Olisiko *perhe, jonka myötä elit*, Liakan perhe Kemin Paattiossa – ja *perhe, jonka kanssa elit*, hoitolaitoksiin muodostunut sosiaalinen verkosto? Ainakin hetkittäin näin oli. Sairaalaan ja parantolatyyppeihin yhteisöihin syntyy nopeasti vertaisten yhteisöjä. Niissä jaetaan asioita eri tavoin kuin muualla maailmassa: on jotakin, joka on jaettavissa ilman sanojakin. Näistä nopeastikin syntyneistä ihmissuhteista voi tulla pitkäaikaisia. Näin sinullekin kävi.

Valokuvat aineistona

Valokuvat ovat olleet tässä tutkimuksessa merkittävässä roolissa. Yksi valokuva tai siihen liitetty teksti saattoi avata kokonaisen arvoituksen. Yksi tällainen arvoitus oli opiskelupaikkasi valinta.

Tyttäresi Kaino kertoo muistelmissaan, että valmistuit kiertokoulunopettajaksi Keuruun seminaarissa.¹⁶ Yritin löytää tietoja tästä seminaarista. Tiesin, ettei siellä ole ollut pysyvää seminaaria, mutta olisiko ollut väliaikainen? Tutkin Kansallisarkiston kiertokoulunopettajaseminaarien matrikkeleita ja lähes vahingossa löysin Werkon seminaarin matrikkelin, jossa olivat tietosi: ”Niva, Ida Erika s. 11/6 85 Karungilla. Krtk. opett. Rovaniemellä. 1904. Turtolassa 1905–07. Karungilla 1908, 1909. Nyk.

tyttöjen käsityön opett. Alatornion Yli-vojakalan kk:ssa. Naimisissa kk.opett. A-W. Liakan kanssa 1909.” (Werkko 1916, 107.)

Yksi kappale kertoi varhaisen työhistoriasi kokonaan. Se ei kuitenkaan kerro siitä, miten karunkilaisen serppän tyttärenä tulit lähteneeksi Helsinkiin opiskelemaan. Koko seminaarissa ei muistojulkaisun mukaan opiskellut

kahdenkymmenen vuoden aikana kuin kaksi naista Karungista.¹⁷ Te molemmat, sinä ja Kaisa Lasheikki, opiskelitte seminaarissa samana vuonna, 1902–1903. Oletan, että haitte kouluun yhdessä, lähditte matkaan yhdessä ja opiskelitte yhdessä. Mutta mikä sai teidät hakemaan kouluun? Tyttäresi Annikin koossa valokuva-albumissa on arvoituksellinen kuva.

Kuvan päälle kirjoitetun tekstin mukaan kuvassa ovat Ida Niva ja Ida Metsikkö. Kuvan on ottanut valokuvaamo W. Dufvan kuvaaja joko Oulussa tai matkalla maakunnassa. Ville tai Vilho Dufvan valokuvaamo toimi Oulussa, Pakahuoneenkatu 16:ssa, nykyisen Arinan paikalla vuosina 1906–1919.¹⁸

Annikki on täydentänyt albumin lehdelle kuvan sivuun, että hänen äitinsä oli 1900-luvun alussa kiertokoulunopettajana. Koska esiinnyt kuvassa tyttönimelläsi Niva, on kuva kaikei otettu vuosien 1906–1909 välillä. Mutta kuka oli Ida Metsikkö?

Geneanetistä löytyvien tietojen mukaan hän oli syntynyt Kuivaniemellä 16.10.1880 Juho Aapo Jaakonpoika Metsikön ja Kaisa Sofia Matintytär Raasakan tyttäreksi. Perheessä oli Idan lisäksi kaksi poikaa ja kaksi tyttöä.¹⁹ Werkon seminaarin muistojulkaisussa kerrotaan, että Ida Metsikkö oli opiskellut Werkon seminaarissa lukuvuonna 1898–1899. Hän oli syntynyt Kuivaniemellä 16.10.1880 ja toiminut opettajana Karungissa, ainakin kirjan julkaisuaikaan 1916 hän oli edelleen siellä (Werkko 1916, 99).

Olisiko Ida Metsikkö houkutellut sinut pyrkimään Werkon seminaariin Helsinkiin? Ainakin olitte tutustuneet Karungissa ja varmasti Ida Metsikkö oli kertonut opinnoistaan. Opetit Karun-

gissa vuosina 1908 ja 1909. Jossakin vaiheessa, vuosien 1906–1909 välillä, olitte olleet yhteisellä matkalla Oulussa ja päättäneet poiketa valokuvaamoon – tai sitten valokuvaamo on ollut maaseutumatkalla Karungissa tai lähiseudulla ja kuva on otettu silloin.²⁰ Istutte kuvassa, kuten ystävät istuvat. Werkon matrikelli, valokuvan taustatiedot ja sukuhistorian tiedot eivät anna varmuutta tiestäsi kiertokoulunopettajaksi, mutta vahvoja vihjeitä ne antavat.

Mervi Autti on tutkinut 1900-luvun alun rovaniemeläisiä valokuvaajainaisia (2010) valokuvien avulla. Auttin tutkimuksessa valokuvat ovat poikkeuksellisesti ensisijainen lähde, ja hän etsii mikrohistorialliseen tutkimukseen liittyvää valokuvien tulkintamallia. Hän lähestyy kuvia hyödyntämällä nykykaista digitaalitekniikkaa, suurentamalla niiden sisältämiä yksityiskohtia, katselemalla niitä toisin kuin niitä kuvanottohetkellä katsottiin. Autti muistuttaa, että niin valokuvista löytyvä norminmukaisuus kuin niiden säröt ja toisintekemisetkin valottavat tutkittua aikaa – lisäksi emotionaalisesti voimakkaat kuvat voivat itsessään tuottaa menneisyyttä, tulla historiaksi. (Autti 2010, 13, 20, 27–28.)

Autti muistuttaa, että valokuvassa on asioita, jotka joko tunnistamme tai ne jäävät vieraiksi. Valokuva on vahvasti sidoksissa kulttuuriseen kontekstiin-

sa (Autti 2010, 65). 1900-luvun alussa valokuvat alkoivat yleistyä Suomessa. Ateljeekuvien ottaminen yleistyi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Kyläkuvaajia alkoi ilmestyä 1890-luvun lopulla, heidän kulta-aikaansa olivat 1920–1930-luvut. Kyläkuvaajan kuvausaluetta olivat tavallisesti kotikylä sekä muutamat lähialueet.²¹ Sinisalon mukaan kyläkuvaajan kuvaustilanne oli näytelmä, tapahtuma, jossa kuvaajalla oli vahva näkemys sitä, miten kuvaan asetetaan. 1920-luvulla kansanomaiselle valokuvaukselle antoivat virikkeitä etenkin aikakauslehdet. Kyläkuvaajien kausi päättyi toiseen maailmansotaan. (Uluniemi 2005, 21; Sinisalo 1994, 21–22, 28–29, 37–38.)

Sinun perheesi valokuvat on otettu vuosina 1900–1935. Kuvia on otettu valokuvaamoissa mm. Oulussa ja Torniossa, mutta valtaosa etenkin perhekuvista lienee kyläkuvaajien ottamia. Valokuvaamoissa otetut kuvat kertovat myös valokuvaamisen historiaa – varsin monet kuvista on otettu tunnettujen naiskuvaajien kuvaamoissa, mm. Mia Greenin kuvaamossa Haaparannalla.

Sinisalon mukaan erityisen selkeitä kuvaryhmiä kyläkuvaajien tuotannossa olivat ryhmäsidonnaisuutta, statusta ja modernisaatiota viestivät kuvat. Kaikkein tavallisimpia olivat ryhmäsidonnaisuutta esittävät kuvat. Tärkeä kuvi-

en viesti oli myös status, joka kuvasi yksilön asemaa yhteisössään. Status saattoi perustua välineeseen, ominaisuuteen tai toimintaan. Statusta saatettiin viestiä myös kuvan asetelulla. Sinisalo muistuttaa, että yksilön status yhteisössään on rekonstruoitavissa valokuvien avulla (1995, 71–73). Kyläkuvaajat kuvasivat yhteisössään arvostettuja asioita. Ne oli katsottu visualisoitaviksi ja olivat yhteisössä sallittuja kohteita. Tabuja, joista ei otettu kuvia, olivat esimerkiksi erotiikka ja sairaudet (Sinisalo 1995, 79–80).

Vaikka valokuvien ottaminen on ollut yleistä, on niiden merkitys historiallisen tutkimuksen lähteenä ollut vähäinen. Auttin mukaan suhdetta valokuviin onkin leimannut tietämättömyys huolimatta taidehistorian pitkästä kuvantutkimusperinteestä. 1990-luvun jälkeen valokuvista on tullut tutkimuksen ja kiivaankin keskustelun kohde mm. trauman ja holokaustin tutkimuksessa. (Autti 2010, 65–66.)

Menneisyydessä kuvaaja ja kuvattava jakoivat saman ajan ja tilan ja samat kulttuuriset ”suotimet”. Tutkijalla on siitä representaatio, valokuva. Hän voi kuitenkin nähdä ja tietää enemmän kuin kuvaaja ja kuvattava aikoinaan, myös sen, mitä kuvanottohetken jälkeen tapahtui. – Toisaalta taas tutkija ei voi todella tietää, mitä kuvanottohetkellä tapahtui (Autti 2010, 82). Kun katselen per-

heesi kuvia, tiedostan tämän. En tiedä, mitä tapahtui ennen kuvan ottamista tai sen aikana. En tiedä, miksi päätitte mennä kuvattaviksi. En tiedä, kenelle annoitte valokuvia.

Auttin mielestä valokuvat voivat saattaa meidät tekstejä helpommin vuorovaikutukseen tutkimamme aikakauden ja tuolloin eläneiden ihmisten kanssa. Ilman kontekstia kuvien tutkiminen ei kuitenkaan onnistu: kuva on liitettävä paikalleen omaan aikakauteensa ja täydennettävä tulkitsemalla.²²

Albumikuvien luonne on omanlainen: niitä tuotetaan, käytetään, kulutetaan, tulkitaan ja niiden avulla kommunikoidaan. Ne ovat keskustelujen ja yhteisen muistelun kohde. Auttin mukaan albumikuvat ovat verraton mikrohistoriallisen tutkimuksen kohde: ne ovat kuin yksityisiä päiväkirjan lauseita, mutta samalla ne ovat julkisiksi tarkoitettuja – jolloin ne kertovat myös ajastaan ja sen normeista. Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa mielenkiinto ulottuu kuvien taakse ja niiden ympärille, kuvien monenlaisiin konteksteihin. (Autti 2010, 240.)

Kun päiväkirjoja ei ole

Sinulta on säilynyt vain yksi pieni päiväkirjamerkintä. Olet kirjoittanut sen 21.4.1918, poikasi Osmon syntymän jälkeen:

”Pikku Osmokin on jo neljän kuukauden vanha, niin se aika menee vaikka vaivoin. Osmo rukkani on vähän kivulloinen ja laiha. Tummasilmäinen ja kaunis on lapseni. Jumala siunaa häntä. Siunaa meitä ja lapsiani. Anna voimaa ja taitoa kasvattaa heitä Sinulle Herra.”

Mitä tämä päiväkirjamerkintä kertoo?

Jälkiesi joukossa se on hämmästyttävän yksin, ympärillä ei ole mitään. On oikeastaan vain tyttäresi Kainon myöhemmin kerrottu muisto samalta kesältä, sillä 25.6. kuoli veljesi Seth Juntti, joka oli ollut Saksassa jääkärikoulutuksessa.²³

Kaino kertoo: ”Olin silloin aivan pieni, ehkä vuosi 1915 tai 1916, jolloin äitini veli, enoni Set lähti Tornionjoen yli hiihtäen Ruotsiin ja sieltä edelleen Saksaan jollekin leirille. Hän palasi takaisin vapaussotaan, mutta hänet ammuttiin Riihimäellä eräässä juhlatilaisuudessa, jossa hän oli järjestyksenvalvojana. Muistan hänen ruumiinsa, joka makasi rautatievaunussa: verta vuotavan ohimon. Meille enon kuolema oli erityisen järkyttävä kokemus. Muistan, kuinka luokkahuoneessa yksin rukoilin, ettei uutinen olisi totta. Olin sankarihautajaisissa Alatorniolla.” (Pentikäinen K, 1995.)

Osmon syntyessä asuivat Yli-Vojakkalan koululla, ja Osmo on viides lapsesi. Kaino syntyi 1910, Aino 1911, Onni 1913, Annikki 1915. Osmon syntyessä

he olivat siis 7-, 6-, 4- ja 2-vuotiaita. Sis-kosi Anna oli palannut perheineen Amerikasta neljä vuotta aikaisemmin. Äitisi oli avioitunut uudelleen ja muuttanut Ruotsin puolelle Karl Gustaviin vuotta aikaisemmin.

Opetit käsityötä koulullanne puolisosi rinnalla. Osmon syntyessä Suomi oli juuri itsenäistynyt. Historiallisiin tapahtumiin liittyviä viitteitä on perheesi dokumenteissa hämmästyttävän vähän. Ehkä siitä ei tarvinnut kirjoittaa, mikä oli kaikille selvää? Ehkä et kirjoittaesasi kokenut dokumentoivasi tapahtumia jälkipolville?

Kirjoitat, että poika on tummasilmäinen ja kaunis, mutta kivulloinen ja laiha. ”Aika menee, vaikka vaivoinkin”. Pyydät päiväkirjassa Jumalan siunausta lapselle ja lapsillesi. Sanamuoto askarruttaa minua: ”Jumala siunaa häntä. Siunaa meitä ja lapsiani.” Tarkoittaako ”me” sinua ja Osmoa vai sinua ja Aukustia? Jos se tarkoittaa sinua ja Aukustia, miksi puhut lapsistasi etkä lapsistamme?

Pyydät myös voimaa ja taitoa kasvat-
taa heitä ”Sinulle Herra”.

Samana vuonna otettiin myös sees-teinen valokuva, jossa koko perhe istuu kauniisti puettuna Ida Björnin valokuvaamossa Torniossa. Pieni Osmo istuu sylissäsi. Kaksi vuotta myöhemmin (toukokuu 1920) on päivätty ystäväsi Tildan kirje, joka kertoo jotakin kotioloistasi:

”Sinä Iida Eriika pidät koulua näin leh-
testä ja sanoihan miehes myös. Pane nyt
suitset ... ukilles jos hän vielä lähde. An-
na jo pysyä kotona ja lähde sinä hermo-
jas vähä parantaa. Olet tietenkin kovin
väsynyt, ymmärrän hyvin, koulu työt ja
lapset, huusholli, lehmät ja senkin seitte-
mät lampaat”.

Tässä vaiheessa et vielä ollut vetäy-
tynyt ”parantamaan hermoja”, kuten
myöhemmin teit, mutta Tilda näkee si-
nun olevan sen tarpeessa. Hän myös sa-
noo selvästi, että miehesi on liikaa pois-
sa ja tarvitsisi suitset. Sinulla on koulu,
lapset, huusholli, lehmät ja ”senkin sei-
temät lampaat”. Ei ihme, että päiväkir-
jassasi kirjoitat ajan kuluvan, vaikkakin
vaivoin.

Lisäksi arkistosta löytyy kymme-
niä tyttäresi Annikin päiväkirjoja. Var-
haisimmat niistä ajoittuvat tutkimaani
ajanjaksoon eli 1920-luvun loppupuolel-
le. Silloin Annikki oli teini-iässä. Häm-
mästyttävintä näissä päiväkirjoissa on
se, miten vähän ne kuvaavat sitä maail-
maa, josta samaan aikaan kirjoitetut kir-
jeet kertovat.

Maailma oli kuitenkin sama, ja ajan-
kohta. Kuitenkin ne kuvaavat siitä kuin
erilaisia kerroksia, erilaisista näkökul-
mista. Nuoruuden päiväkirjasta näyttää
puuttuvan oletus lukijasta. Se kuvaa yk-
sityistä maailmaa, josta näytetään kirjai-
tettavan itselle.

Annikin myöhemmissä päiväkirjois-
sa mahdollinen lukija on selvästi olemas-
sa. Luovuttaessaan päiväkirjoja arkistoon
hän lisäksi kävi ne kaikki läpi ja selitti ta-
pahtumia, kuin luovutti ne lukijalleen.²⁴

Autoetnografiaa?

Vaikeinta elämäkerrallisten aineistojen
lukemisessa eivät ole olleet kirjeet tai
valokuvat. Eivät edes päiväkirjat, vaikka
ne olivat vaikeampia. Vaikeinta oli hiljai-
suus, sen lukeminen.

Sinun perheesi tiiviin kirjeenvaih-
don aika päättyi joulukuussa 1930. Läh-
dit Helsingin kirurgisesta sairaalasta
rautatieasemalle. Tyttäresi Kainon ker-
toman mukaan tapasit asemalla saarnaa-
ja Kaarlo Mäkelän, joka siunasi ja lohdut-
ti sinua. Sitten astuit junaan.

Tämän jälkeen kirjeitä ei enää ole.
Sitten löysin yhden valokuvan. Tyttäre-
si Annikin merkintöjen mukaan kuva on
otettu jouluna 1930. Olette yhdellä kool-
la, myös Osmo on päässyt Muurolan pa-
rantolasta kotiin. Sinun olkapäälläsi on
vaalea huivi. Pienimmät lapset katsovat
kameraan, kaikki muut eri suuntiin. Au-
kustin käsi on hartioiden. Olette asettu-
neet perhekuvaan, mutta tässä kuvassa
ei ole mitään aikaisempien perhekuvien
seesteisyydestä ja harmoniasta. Tämä on
dokumentti, viimeinen joulukuun, viimeinen
kuva. Ja te kaikki tiedätte sen.

Sen jälkeen löytyi yksi Osmon kirjoittama kirje tammikuulta 1931. Osmo oli palannut Muurolan parantolaan, ja pyysi ilmoittamaan heti, kun sinun voitisi huononee.

Muuta en löytänyt. Ei yhtään päiväkirjamerkintää, kirjettä tai valokuvaa. Kansallisarkiston mikrofilmiltä löytyi Pohjolan Sanomissa julkaistu kuolinuutinen, sitten ilmoitus hautauksesta. Kuolinilmoitusta ei ole.

13.2.1931 KUOLLEITA: ”Rouva Ida Eriika Liakka 45 v. 7 kk. 30 p.”

Ensin tiheän kirjeenvaihdon viikot – sitten, ei mitään.

Minkälainen joulukuusi se oli?

Tutkin vanhaa kirkkokäsikirjaa ja virsikirjaa. Varmasti kävitte joulukuussa. Mitä tekstejä siellä luettiin? Mitä virsiä laulettiin?

Etsin paikkakunnan papin Antti Raunion arkistoa, mutta sitä ei ole.

Tyttäreni Kainon vieraskirjasta löytyi pieni merkintä, joka on kirjoitettu 9.2.1946: ”Eräs 15-vuotismuisto: äitini nukkui rauhallisesti viimeiseen uneen talvi-iltana 9.2.1931. Muistosi kirkastuu yhä.”²⁵

Sinä siis sait kuolla kotona, kuten toivoit, rauhallisesti. Olivatko he kaikki luonasi? Oliko sinulla kipuja?

Miten nuo viikot kirjoitetaan?

Jotenkin ne on kirjoitettava. Ne eivät jätä minua rauhaan. Mutta minulla ei ole

mitään, minkä perusteella kirjoittaa. Ei melkein mitään.

Pitäisikö minun kirjoittaa ne oman elämäkokemukseni, kirjoittamiesi kirjeiden, munuaistuberkuloosin todennäköisten oireiden ja lähipiirin muistojen pohjalta? Jos niin tekisin, olisinko kirjoittanut *autofiktiota* vai *autoetnografiaa*?

Tutkijalle autofiktio on ongelma. Missä mahtaa kulkea fiktiivisen ja etnografisen kirjoittamisen raja? Mitä on lupa kuvitella? Missä määrin on lupa hyödyntää omia kokemuksia ja olettaa niiden jollakin tavalla pätevän? Eikö se ole epärehellistä – maailma on joka tapauksessa toinen nyt. Kuoleman ja sairauden läsnäolo on aivan erilaista.

Silti – hiljaa sisimmässäni olen etsinyt yhteistä kokemuspintaa. Istunut vuoteesi vierellä nuo viikot, niiden hiljaisuuden. Perheesi oli omissa puuhissaan, koulussa, kotiaskareissa, pihalla. Välillä he poikkesivat huoneeseen, mutta paljon oli hiljaisia hetkiä.

Sinä ja minä.

Siinä hiljaisuudessa istuin ja kuuntelin. Mutta voiko siitä kirjoittaa tutkimukseen? Voisiko autoetnografia auttaa minua rakentamaan mosaiikkia, sitomaan yhteen erilaisia palasia? Mitä *autoetnografia* oikein on?

Heewon Changin mukaan autoetnografisen tutkimuksen poikkeaa muusta etnografiasta siinä, että autoetnografisessa tut-

kimuksessa ymmärrystä kulttuurista tai yhteisöstä haetaan tutkijan oman minän kautta. Tutkijan ja hänen kohteensa välistä yhteyttä ei peitellä vaan jopa korostetaan. Kuitenkin se pyritään liittämään laajempaan yhteyteen. (Chang 2008, 48.)

Tiina Mahlamäki²⁶ ja Johanna Uotinen nostavat tutkijan omat kokemukset vielä tärkeämpään rooliin. Mahlamäen (2017, 62) mukaan autoetnografisessa tutkimuksessa tutkijan kokemukset ja ajatukset ovat tutkimuksen yksi tai jopa ainoa aineisto. Siksi tutkijan paikantuminen ja reflektointi ovat tärkeä osa tutkimusta. Johanna Uotinen (2010, 87–88) määrittelee autoetnografian omaelämäkerralliseksi tutkimuksen tekemisen tavaksi, jossa tutkijan omat kokemukset ovat tutkimuksen lähtökohta ja sen keskeistä aineistoa. Uotiselle autoetnografia on menetelmä, joka antaa mahdollisuuden yhdistää henkilökohtaisen kulttuuriseen, tutkia myös sellaista, mikä on vaikeasti sanoitettavissa.

Jaana Kouri (2017) muistuttaa, että sana *etnografia* tulee kreikasta ja tarkoittaa kansojen kuvausta. *Auto* etuliitteenä kertoo, että tutkijan omat kokemukset ovat osa tutkimuksen aineistoa. Autoetnografia siis kyseenalaistaa perinteiset yksilön ja yhteisön määritelmät: yksittäisen ja erityisen avulla pyritään kuvaamaan yleistä ja koko yhteisöä.

Ruth Behar toteaa, että tutkijasta itsestään kirjoittamisen tulisi viedä johonkin, johon ei muuten olisi pääsyä. Sen pitäisi olla merkityksellistä tutkimuksen kannalta. Teoksessaan *The Vulnerable Observer* (1996) hän kuvaa omien kokemustensa valossa tutkijan tunteita tutkimusprosessissa ja niistä kirjoittamista (Behar 1996, 14). Jos autoetnografiaa luonnehditaan oman tutkimusprosessin kirjoittamiseksi sisään tutkimukseen – silloin olen kirjoittanut tutkimustani autoetnografisella otteella.²⁷

Mutta entä se hiljaisuus? Voiko sen täyttää kirjoittamalla autoetnografisesta näkökulmasta? Miten se pitäisi kirjoittaa – vai pitäisikö sen vain antaa olla?

Kun historioitsija Irma Sulkunen tutki Liisa Erikintytärtä, hän ei onnistunut löytämään kirkonkirjoista juuri oikeaa Liisaa. Hän päätyi rakentamaan löytämiensä Liisojen pohjalta kertomuksen Liisa Erikintyttären mahdollisesta elämästä (Sulkunen 1999). Ratkaisu on kiehtova ja havainnollistaa taitavasti 1700-1800-lukujen hurmosliikkeiden taustaa. Niiden alkuvoimat ovat kadonneet historian hämäriin ilman muistopatsaita. Sulkunen ei kuvittele, vaan rakentaa mahdollisen elämänkulun, täyttää hiljaisuuden siten.

Mitä minun pitäisi tehdä?

Entä jos tämä hiljaisuus onkin minun ja sinun yhteinen? Meidän jaettu ko-

kemuksemme – jotain, joka tavoitti minut liki sadan vuoden takaa. Jotakin, jota ei voi tai ehkä edes tarvitse jakaa?

Haluan kuitenkin kertoa sinulle, Iida, että tämä tutkimusretki elämäsi on ollut minulle tärkeä. Me sairastuimme samanikäisinä, ehkä. Kuka tietää, milloin sairaus alkaa? En tohtinut ajatella sinua silloin, mutta kun olin parantunut, minun oli kuljettava tuo pitkä tie, kohdattava tuo hiljaisuus.

Ehkä sille ei ole kieltä, ei sanoja.

Mutta olet auttanut minua ymmärtämään, että ihmisestä jää jälki, vaikka hänen ääntään ei olisi mahdollista kuulla. Vaikka hän kuolisi aivan liian varhain, kuten sinä.

Kiitos siitä, isosoäiti.

VIITTEET

1. Samasta teemasta kirjoittaa myös Anna Makkonen (nyk. Kuusmin) teoksessaan Kadonnut kangas, Retkiä Ida Digertin historiaan (2005, 14–15): ”Totuus on pakeneva suure, autiomaan kangastus; mennyt on palasia ja sirpaleita, näkökulmia ja tulkintoja. Kokonaisuutta, johon ne olisivat ammoin kuuluneet, ei ole koskaan ollut olemassa.”
2. Etääntyminen ja eläytyminen ovat osa tutkimusta – ainakin kenttätutkimusta. Gothoni 1997, 136–148.
3. Väitöskirjaani sisältyi kolme näkökulmaa etnografiaan: 1) kollektiivibiografia, jonka taustalla olivat 1989 tehdyt haastattelut Kemissä asuvista Karjalan pakolaisista, 2) biografia, jonka taustalla olivat kahden samaan sukuun kuuluvan naisen haastattelut vuosina 1989–1993 Vienassa ja Suomessa sekä 3) autobiografia, joka muodosti heijastuspinnan muulle työlle. Autobiografiaan kirjoitin oman perheeni ja sukuni historiaa, sillä perheessäni on tutkittu kahdessa sukupolvessa saman perheen kahden sukupolven Karjalan pakolaisia. Hyry 2011.

4. Tätä samaa kysymystä pohtii mm. Hanna Guttorm väitöskirjassaan, jonka alkuperäisenä aiheena oli käsityön sukupuolisopimus, mutta jossa tuli tutkimus kirjoittamisen oikeutuksesta ja ”tutkimuksen tulemisesta”: ”Tunnustettu tieteellinen kirjoittaminen tuntui vaikealta, oma kirjoittaminen oli epävarmaa ja haurasta.” Guttorm koki punaisen langan katoavan, hän halusi kirjoittaa rinnakkaisia tekstejä, joissa tulisi esille ajattelun eksyminen harhapoluille ja myös kirjoittamiseen kuuluva ahdistus (2014, 66, 68–69).
5. Jos olen, miten sairastumiskokemusta – joka on niin kehollinen, sisäinen, paljolti lausumaton ja vaikeasti sanallistettava etsittään, tällaisista lähteistä? (vrt. Uotinen 2010)
6. Iida, minäkin olin 40, kun sairastuin. Ilman sitä kokemusta, sitä kipua en olisi aloittanut tätä tutkimusta. Silti olen yrittänyt kirjoittaa sinusta, en minusta.
7. Carlo Ginzburgin mukaan (1992) ihmiset paljastavat jotakin itsestään pienissä, merkityksettömiltä vaikuttavissa yksityiskohdissa.
8. Isäsi oli seppä Juho Juntti ja äitisi Hilda os. Rautio, josta tuli puolisonsa kolmas ja viimeinen vaimo. Kun he avioituivat, Hilda oli 17 ja Juho 52. Sinusta tuli isäsi Juho Juntin kuudestaista ja äitisi Hildan kolmas lapsi. Kaikkiaan perheeseen syntyi 23 lasta (Juho Juntille). Täyssisaruksia sinulla on yhdeksän, heistä neljä kuoli pieninä. Hyry 2018.
9. Yhteensä OMA:ssa oli 52,6 hm naisten henkilöarkistoja, jotka olivat keskimäärin 0,16 hm. Lähde: http://nakokulmiaarkistosta.blogspot.fi/2013/11/naisten-arkistoja-ou-lun-maakunta_22.html (luettu 20.6.2017).
10. Niistä 26 on perheenjäsenten toisilleen kirjoittamia, 5 parantolaystävien kirjoittamia, 4 sukulaisten kirjoittamia, kolme muiden ystävien ja yksi on lähetetty Savonlinnan kylpylästä vastauksena hintatiedusteluun.
11. Albumeissa on valokuvia vuosilta 1909–1938, 1911–1974 ja 1915–1947.
12. Myös Muurolan parantolasta on useita kuvia. Annikki Hulkko on kirjoittanut viitetietoja moniin kuviin, mutta välillä nämä viitetiedot ovat johtaneet harhaan.
13. Maarit Grahn kutsuu kulttuuriperinnön yhdistämää ryhmää perillisten yhteiseksi tai kulttuuriperintöyhteiseksi. Perillisten yhteisöä yhdistää yhteinen menneisyys, jonka tulkinnasta yhteisö ei kuitenkaan välttämättä ole yksimielinen. Saman kulttuuriperinnön ympärille voi syntyä useita perillisten yhteisöjä. Grahn 2009, 111.

14. Tästä oivalluksesta kiitos professori Leena Syrjälälle.
15. Jalagin 2014, 126–127. Jalagin vittaa Henkesin tutkimukseen, joka ilmestyi vuonna 2012: Letter-writing and the Construction of a Transnational Family: A Provaté Correspondence between the Netherlands and Germany, 1920–1949. Tutkimus julkaistiin teoksessa *Life Writing Matters in Europe*. Toim. Huismang ym. Universitätsverlag Winter, Heidelberg.
16. ”Äitini valmistui Keuruulla kiertokoulun opettajaksi ja toimi myöhemmin myös käsityönopettajana”. Pentikäinen 1995, 60.
17. Werkon seminaarin kaksikymmenvuotisselkaisuissa kerrotaan, että oppilaitoksessa oli opiskellut vuosina 1896–1916 126 poika- ja 853 tyttöoppilasta. Oppilaiden keski-ikä oli 18,75 vuotta. 42% oppilaista oli Uudenmaan läänistä, 21,6% Hämeen läänistä, 9,3% Turun ja Porin läänistä, Itä-Suomesta (Wiipurin, Mikkelin ja Kuopion lääneistä) oli 22% oppilaista ja Pohjanmaalta (Waasan ja Oulun läänit) 4,8% oppilaista. Iidan syntymäkunnasta Karungista seminaariin on tullut kaksi oppilasta. Werkko 1916, 29–31.
18. <http://www.oululehti.fi/uutiset/w-dufva-kuvasi-oululaisia-merkkimie-hia-6.255.8939.e671ce90a3> Katsottu 24.6.2017.
19. <http://gw.geneanet.org/emankinen?lang=fi&p=iida+juho+aapontytar+ida+johan+abramsdr.&n=metsikko+kakko> Katsottu 24.6.2017.
20. Dufvan valokuvaamon jäämistö on talletettu Oulun maakunta-arkistoon. Sieltä löytyy myös ns. istujaluettelo, johon on päivätty kuvauksiin tulijat, mutta se alkaa vasta vuodesta 1910 – tämän arvoituksen kannalta liian myöhään.
21. Kyläkuvaajan määritelmä lähtee kuvaajan fyysisestä sijainnista suhteessa kuvauskohteeseen. Sinisalo 1995, 62.
22. Tutkimuksessaan Mervi Autti löysi Auttin neitien valokuvista 1900-luvun alun Rovaniemen. Lähikuvat paljastivat heidän ja heidän kaltaistensa moninaisia toiminnan tiloja ja mahdollisuuksia. Kuvat antoivat aineksia tarkastella niin naisvalokuvaajuuutta kuin naisten asemaa yhteiskunnassa muutenkin. Tutkimus oli vuorovaikutusta, jossa tutkija kulki läheltä kaus. Autti 2010, 239.
13. Hän astui 1.6.1918 aluupseerina palvelukseen Kaartin jääkäriyrykmentin II pataljoonan 2. komppaniaan. Hän ehti olla palveluk-

ssa 24 päivää ja kuoli Riihimäellä vartio-tehtävissä 25.6.1918.

24. Annikki piti päiväkirjaa läpi elämänsä. Päiväkirjoista näyttää löytyvän erilaisia yksityisyyden tasoja. Vatka 2005, 16–17.
25. Pentikäinen Juh: Pappilan viikari (julkaisematon käsikirjoitus).
26. Tiina Mahlamäki (2017, 50) kirjoittaa etnografisesta aineiston tuottamisesta, joka tapahtuu kenttätyössä havainnoiden, osallistuen ja haastatteluja tehden. Kersti Bergrothia tutkiessaan Mahlamäki matkusti hänen jäljissään ja tuotti aineistoa kirjoittamalla kenttäpäiväkirjaa: hän pohti, reflektoi, kirjoitti omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan. Koska Mahlamäki ei voinut havainnoida Bergrothia, hän kuvitteli tätä eri ympäristöissä.
27. Maarit Leskelä-Kärki huomauttaa, että tutkijan henkilökohtaisuus voi olla tutkimuksessa läsnä monilla tavoilla ja tasoilla. Oikeastaan tutkija kuvaa siinä omaa läsnäoloaan tutkimusprosessin eri vaiheissa ja kertoo siitä, mitä on oppinut. Leskelä-Kärki 2004, 317, 322, 324.

KIRJALLISUUS

Autti, Mervi (2010) *Etsimässä neitikulttuuri*. 1900-luvun alun valokuvaajaisia Rovaniemellä. Acta Universitatis Lappeensis 178. Hämeenlinna: Musta taide.

Behar, Ruth (1996) *The Vulnerable Observer*. Anthropology that breaks your heart. Boston: Beacon Press.

Chang, Heewon (2008) *Autoethnography as method*. Developing qualitative inquiry 1. Walnut Creek: Left Coast Press.

Elomaa, Hanna (2001) Mikrohistoria johtolankojen jäljillä teoksessa *Kulttuurihistoria: johdatus tutkimukseen*. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 59–74.

Ginzburg, Carlo (1992) *Clues, Myths and the Historical Method*. The John Hopkins University Press.

Gothi, Rene (1997) Eläytyminen ja etäännyminen kenttätutkimuksessa teoksessa *Kaukaa haetua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Anna Maria Viljanen & Minna Lahiti (toim.). Helsinki: Suomen Antropologinen Seura. 136–148.

Grahn, Maarit (2009) Noormarkun ruukki: menneisyyden jäljistä kulttuuriperinnökseksi teoksessa *Kulttuurituotanto: kehyseset, käytäntö ja prosessit*. Maarit Grahn & Maunu Häyrynen (toim.). Tietoliipas 230. Helsinki: SKS. 107–126.

Guttorm, Hanna (2014) *Sommitelmia ja kiepsahduksia*. Nomadisia kirjoituksia tutkimuksen tulemisesta (ja käsityön sukupuolisuudesta). Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 252. Diss. Käyttätymistieteiden laitos, Helsinki.

Hallamaa, Jaana ym. (2006) Humanististen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen normit teoksessa *Etiikkaa ihmistieteille*. Jaana Hallamaa ym. (toim.) Tietoliipas 211. Helsinki: SKS. 397–403.

Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit (2010) Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoria teoksessa *Kulttuurihistoriallinen katse*. Heli Rantala & Sakari Ollitervo (toim.). Kulttuurihistoria 8. Turun yliopisto. 258–280.

Hyry, Katja (2011) *Meistä jäi taas jälki*. Miten Vienan pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa. Acta Universitatis Lappeensis 199. Diss. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Hyry, Katja (2015) Kun tutkimusmatkan suunta muuttuu. *Yhteiskuntapolitiikka 5/2015*. 524–529.

Hyry, Katja (2018) *Iida*. Löytöretki isoäitini äidin elämään. Helsinki: Bod.

Jalagin Seija (2014) Vieraalla maalla kaukana. Aili Havaksen transnationaali elämä teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus*. Heini Hakosalo & Seija Jalagin & Marianne Junila & Heidi Kurvinen. Helsinki: SKS. 113–131.

Jetsu Laura (2001) *Kahden maailman välillä*. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla. SKST 853. Helsinki. Diss. Joensuu.

Kouri Jaana (2017) Vesi kuljettaa ääntä: autoetnografinen tutkimus Lyyperin kylän historian tuottamisesta. *Lectio praecursoria 16.9.2017. Ennen ja nyt 10/2017*.

Lahtinen Anu & Leskelä-Kärki Maarit & Vainio-Korhonen Kirsi & Vehkalahti Kaisa (2011) Kirjeiden uusi tuleminen teoksessa *Kirjeet ja historian tutkimus*. Maarit Leskelä-Kärki & Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.). Helsinki: SKS. 9–27.

Leskelä-Kärki, Maarit (2004) Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen teoksessa *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saarema (toim.). Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 306–337.

Leskelä-Kärki, Maarit (2017) *Toisten elämät, Kirjoituksia elämäkerroista*. Helsinki: Avain.

Mahlamäki, Tiina (2017) Aistit ja kuvittelu kirjoittajan työkaluina. Teoksessa *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen*. Emilia Karjula ja Tiina Mahlamäki (toim.). Turku: Tarke. 69–78.

Makkonen, Anna (2005) *Kadonnut kangas*. Retkiä Ida Digertin päiväkirjaan. Kansanelämän kuvauksia 67. Helsinki: SKS.

Mazzarella, Merete (1997) Oman elämän kirjoittamisesta – ja muiden teoksessa *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämästä meissä*. Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.). Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 25–36.

Plummer, Ken (2007) The call of life stories in ethnographic research. Teoksessa *Handbook of ethnography*. Paul Atkinson ym. (toim.). London: Sage. 395–406.

Pentikäinen, Juha (2017) *Pappilan viikari*. Julkaisematon käsikirjoitus.

Pentikäinen, Kaino (1995) *Aina uutena nouseva päivä*. Omakustanne. Jyväskylä: Gummerus.

Sinisalo, Hannu (1994) *Kolme artikkelia valokuvasta*. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisu 18. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sinisalo, Hannu (1995) Kyläkuvaajien otokset kulttuurin kuvastajina teoksessa *Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen*. Anja Tuomisto & Heli Uusikylä (toim.). Tietolipas 141. Helsinki: SKS. 62–89.

Sulkunen, Irma (1999) *Liisa Eerikintytär ja hurskosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Hanki ja jää. Helsinki: Gaudeamus.

Syrjälä, Leena ym. (2006) Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita teoksessa *Etiikkaa ihmistieteille*. Jaana Hallamaa ym. (toim.). Tietolipas 211. Helsinki: SKS. 181–202.

Ulkuniemi, Seija (2005) *Valotetut elämät*. Perhevalokuvan lajityyppiä pohtivat tilateokset dialogissa katsojan kanssa. Acta Universitatis Lappeensis 36. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Uotinen, Johanna (2010) Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. *Elore* vol 17, 1/2010. 86–95.

Vatka, Miia (2005) *Suomalaisten salatut elämät*. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1020. Helsinki: SKS.

Vehkalahti, Kaisa (2011) Opitut tunteet, kerronnan kaavat. Kirjeet 1900-luvun alun koulu- ja kotikasvatuksessa teoksessa *Kirjeet ja historian tutkimus*. Maarit Leskelä-Kärki & Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.). Helsinki: SKS. 220–237.

Werkko, Kaarle (1916) *Esi- ja Alkukoulunopettajaseminaari 1896–1916*. Muistojulkaisu. Helsinki.

SÄHKÖISET LÄHTEET

<http://gw.geneanet.org/emankinen?lang=-fi&p=iida+juho+aapontytar+ida+johan+abramsdr.&n=metsikko+kakko> Katsottu 24.6.2019

<http://www.oululehti.fi/uutiset/w-dufva-kuvasi-oululaisia-merkkimiehia-6.255.8939.e671ce90a3> Katsottu 24.6.2017.

http://nakokulmiaarkistosta.blogspot.fi/2013/11/naisten-arkistoja-oulun-maakunta_22.html Katsottu 20.6.2017.

Katja Hyry on espoolainen uskonnon ja psykologian opettaja ja tietokirjailija, joka harastaa tutkimusta. Vuonna 2011 julkaistun väitöskirjan aiheena oli Karjalan pakolaisten elämänhistoriallinen kerronta ja muut tavat kertoa omista vaiheista. Tietokirjojen ja tutkimusten aiheina ovat olleet suomalaisen kansanusko, maailmanuskonnot, sairaus ja ihminen, erilaiset elämänhistorialliset lähteet ja elämäkerran rakentuminen.